

- key problems do they face? (2023)]. URL: <https://www.bbc.co.uk/mediaaction/publications-and-resources/research/briefings/europe/ukraine/gender-perceptions/> (in Ukrainian).
8. Zhinky ta mizhnarodna dopomoha (2022). *Ekspresshendernyj analiz Ukrainy 4 travnia 2022 roku* [Women and International Aid (2022). Express gender analysis of Ukraine on May 4, 2022]. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/Rapid-Gender-Analysis-of-Ukraine-en.pdf> (in Ukrainian).
 9. Musevych R.Yu. *Rosijs'ko-ukrains'ka vijna: henderni vyklyky ta uperedzhennia* [Russian-Ukrainian war: gender challenges and prejudices]. URL: akademikusck@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6110-5952> (in Ukrainian).
 10. Tovmash Dmytro, Hrabovs'ka Iryna, Kahamlyk Svitlana. (2023). *Volonterstvo zhinotstva yak efektyvna skladova borot'by z rosijs'kym ahresorom* [Women's volunteerism as an effective component of the fight against the Russian aggressor]. *Ukrainoznavchij al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 43–49. (in Ukrainian).
 11. Tymbal Tetiana. (2023). *Materynstvo i vijna: ekzystentsijni vyklyky ta etychni kolizii* [Motherhood and war: existential challenges and ethical conflicts]. *Ukrainoznavchij al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 50–55. (in Ukrainian).
 12. *Chatham House* (2023). *Ukraina potrebuie zhinok, schob vyhraty vijnu – i myr* [Chatham House (2023). Ukraine needs women to win the war – and the peace]. URL: <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2023-02/ukraine-needs-women-win-war-and-peace> (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.34.7>
УДК 3.21(477)

Ірина ГРАБОВСЬКА

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
відділу філософії і геополітики НДІУ КНУТШ,
провідний науковий співробітник
Музею книги і друкарства України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-7416-9541
Email: grabovskai@ukr.net

Лариса НАЛИВАЙКО

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
Головний науковий співробітник сектору теоретико-методологічних проблем
організації державної влади відділу проблем теорії держави і права
Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування,
Національна академія правових наук України, м. Харків

ORCID: 0000-0002-7696-4223
Email: larysa-nalyvaiko@ukr.net

Тетяна ТАЛЬКО

кандидат філос. н., доцент кафедри філософії,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ORCID: 0000-0001-5173-9540
Email: talkotm@ukr.net

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СТАВЛЕННЯ СПІЛЬНОТИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА В АРМІЇ ТА НА ВІЙНІ

Анотація. Авторки статті аналізують роль і значення засобів масової інформації у висвітленні внеску українського жіноцтва у боротьбу з російським агресором, подоланні гендерних стереотипів щодо жінок-військовослужбовиць ЗСУ в масовій свідомості українського соціуму та загалом специфіку відображення цього процесу у мас-медіа України. Зазначається, що з початком повномасштабного вторгнення росії на територію

незалежної української держави в українських ЗМІ відбулись значні зміни щодо сприйняття та представленості жінок-військовослужбовиць в армії України. Якщо до повномасштабного вторгнення російських окупантів на територію України існували розбіжності в оцінці позитивної ролі жіноцтва в ЗСУ, то сьогодні жінки в українській армії сприймаються як позитивне явище, захисниці народу і країни від небезпечного ворога, гордість України. Матеріали ЗМІ відображають реальне ставлення воюючого соціуму до своїх захисниць і є індикатором процесу подолання низки гендерних стереотипів, які були притаманні українському соціуму у попередні роки до відкритої агресії росії проти України. Зокрема, стереотипи щодо нездатності жінки виконувати військові задачі нарівні з чоловіками, непридатності жінки до участі у війні загалом, слабкості жіночої статі тощо. Робиться висновок про активний рух українства до рівноправності і рівності жінок та чоловіків в армії, у тому числі і через подолання гендерних стереотипів. Приділено увагу конкретним прикладам та особливостям висвітлення участі українських жінок у бойових діях засобами мас-медіа. Прослідковується зв'язок гендерних перетворень в Збройних Силах України з принципами НАТО. Робиться прогноз щодо обов'язковості/необов'язковості призову жіноцтва України в армію.

Ключові слова: ЗСУ, українські жінки-військовослужбовиці, мас-медіа України, гендерні стереотипи, гендерна демократія, принципи НАТО.

Iryna GRABOVSKA

PhD, Senior researcher
department of philosophy and geopolitics
of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine, Kyiv;
a visionary researcher
Museum of Books and Printing of Ukraine, Kyiv

Larysa NALYVAIKO

Doctor of Juridical Science, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Vice-Rector, Dniprovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
Chief researcher of the sector of theoretical and methodological problems of the organization of state power, department of problems of the theory of the state and law of the Scientific Research Institute of State Building and Local Government of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv

Tetiana TALKO

PhD, Associate Professor at the Department of Philosophy,
Faculty of Social Sciences and International Relations,
Oles' Honchar Dnipro National University, Ukraine,
Dnipro

THE ROLE OF UKRAINIAN MASS MEDIA IN FORMING ATTITUDE OF SOCIETY TOWARDS UKRAINIAN WOMEN IN THE ARMY AND AT WAR

Abstract. The authors of the article analyze the role and significance of the mass media in highlighting the contribution of Ukrainian women to the fight against the Russian aggressor, overcoming gender stereotypes regarding women military servicemen of the Armed Forces of Ukraine in the mass consciousness of Ukrainian society, and in general, the specifics of the reflection of this process in the mass media of Ukraine. The article notes that with the beginning of Russia's full-scale invasion of the territory of the independent Ukrainian state, significant changes took place in the Ukrainian mass media regarding the perception and representation of female military personnel in the Ukrainian army. If before the full-scale invasion of the Russian invaders into the territory of Ukraine there were differences in the assessment of the positive role of women in the Armed Forces, today women in the Ukrainian army are perceived as a positive phenomenon. The defenders of the people and the country against a dangerous enemy are the pride of Ukraine. Media materials reflect the real attitude of the warring society towards its women defenders and are an indicator of the process of overcoming a number of gender stereotypes that were inherent in Ukrainian society in the previous years before Russia's open aggression against Ukraine. In particular, stereotypes about the inability of women to perform military tasks on an equal footing with men, the unsuitability of women to participate in war in general, the weakness of the female sex, etc. The article concludes about the active movement of Ukrainians towards the equality and equality of women and men in the army, including through overcoming gender stereotypes. The authors pay attention to specific examples and features of coverage of Ukrainian women's participation in hostilities

through mass media; the connection of gender transformations in the Armed Forces of Ukraine with the principles of NATO is traced. The article makes a forecast regarding the mandatory/optional conscription of Ukrainian women into the army.

Keywords: *Armed Forces of Ukraine, Ukrainian female military servicemen, mass media of Ukraine, gender stereotypes, gender democracy, NATO principles.*

Постановка проблеми. Засоби масової інформації воюючої України відіграють важливу роль у формуванні світоглядних установок та масової свідомості українського соціуму сьогодні. Якою потужною зброєю може бути пропаганда завдяки каналам масової комунікації можна побачити на прикладі зазомбованого телевізором населення путінської росії. Фактично «телевізор» підготував населення неоімперії кремля до війни проти України та інших колишніх республік і частин СРСР, проводячи роками гібридні війни проти них.

Варто погодитись із тими аналітиками, які стверджують, що сьогодні «війна йде у прямому ефірі». Але і при, здавалось би, всіх очевидних «картинках війни» пропаганда тоталітарної держави спроможна створити орвелівську реальність, коли правда про війну подається як брехня, а відверте перекручування подій та фактів як правда. За орвелівською формулою: «Правда – це брехня, брехня – це правда. Війна – це мир. Мир – це війна».

Дослідники інформаційної складової сучасних глобальних трансформацій та протистоянь зазначають, що «у сучасному світі інформаційне протистояння є важливим елементом політичної боротьби з використанням при цьому різної практики та тактики. Війна в її природному розумінні перестає бути єдиним засобом завоювання і поширення впливу. Ми спостерігаємо активний вплив на свідомість за допомогою засобів масової інформації (ЗМІ). Віртуалізація ЗМІ сприяє активізації поширення впливу в сучасному політичному суспільстві. Актуальність цієї проблеми в сьогоденному світі складно переоцінити» [14, с. 65].

Головною темою для сучасних українських ЗМІ є, безумовно, ситуація на фронті та людський вимір війни через представленість воїнів української армії в інформаційному просторі воюючої України. У цьому плані й участь українського жіноцтва у війні проти російського агресора у якості військовослужбовиць та бійчинь є однією з актуальних тем сучасних українських засобів масової інформації, що, у свою чергу, відображає ставлення спільноти до даної проблеми. І хоча ця тема займає лише 5% загального контенту ЗМІ в Україні, вона не є маргінальною. Така реальність обумовлена, насамперед тим, що в українському соціумі принципово змінилось ставлення до можливості/неможливості, необхідності/непотрібності жінок в армії, зокрема, на нулі, тобто на полі бою. І ці реалії знаходять відображення як у ЗМІ України, так і в науковому дискурсі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 9; 17; 18; 19; 21].

Метою даної розвідки є дослідження реальної ролі українських ЗМІ у подоланні стереотипів щодо жіноцтва в армії України та на війні і загалом жіноч-військовослужбовиць як відображення реального

процесу «прийняття» жінки-воїна масовою свідомістю населення воюючої України.

Аналіз існуючої літератури. На сьогодні в українському соціогуманітарному дискурсі напрацьовано певний корпус текстів, які досліджують проблематику «жінка-військовий», «жінка-війна», «перспективи жіночого військового лідерства», «жінка-військовослужбовиця у засобах масової інформації», «інформаційний супровід гендерних реформ у ЗСУ» тощо [8; 9; 10; 15]. Серед українських дослідниць/дослідників проблеми «жінка-армія», у тому числі і питання гендерних стереотипів та їх подолання, варто відзначити розвідки Байдак М., Власової Т., Грабовської І., Гриценко Г., Кірьюхіної М., Левченко Ю., Марценюк Т., Самойленко К., Скібіцької Ю., Склокіної І., Стребкової Ю., Талько Т., Храбан Т., Хомяк О., Цимбал Т., Цюрупи М. та інших.

Авторки цієї розвідки також присвятили низку робіт вказаній проблематиці [3; 4; 5; 19].

Основна частина. Сучасні українські дослідниці/дослідники ролі жіноцтва у війнах та висвітлення цього питання у різноманітних медіа-ресурсах справедливо зазначають, що «на сьогоднішній день проблема подвигів жінок у війнах полягає у тому, що дана тема є неабияк актуальною та потребує більш ретельного вивчення. Це пов'язано з тим, що протягом десятиліть і до останнього часу історики мало приділяли уваги вивченню ролі та місця жінок в історії України. Їх цікавили лише військові і дипломатичні аспекти конфлікту. При цьому історія зосереджувалась тільки довкола чоловічої військової еліти, яка приймала рішення» [10, с. 2].

Сьогодні ситуація в українському медіа-просторі загалом (у відповідності до останнього закону про медіа-видання України, до цього переліку входять і фахові наукові журнали) почала змінюватись. «...поява Закону “Про медіа” – це не щось випадкове. Це закономірне, комплексне рішення з посилення наших національних безпекових позицій, на яких тримається українська держава, в якій медіа – не лише засіб отримання інформації, а й інструмент впливу на громадську думку, індивідуальну свідомість, звички та державну мовну політику» [20]. При цьому поняття «мас-медіа» включає в себе «...масові засоби інформаційних зав'язків, історично пов'язані з розвитком культури й соціально-політичних відносин в умовах ринкового виробництва» [1, с. 292].

Якщо до 24 лютого 2022 р. йшли активні дискусії в українському суспільстві, які відображали у ЗМІ країни, щодо можливості/неможливості масового приходу українських жінок в армію та їхнього професіоналізму як військових, висловлювались сумніви чималою кількістю наших співвітчизників про здатність жінок служити в армії нарівні з чоловіками, то сьогодні українська жінка-воїн спільноту сприйма-

ється виключно позитивно як Захисниця нації, її Берегиня. Хоча само поняття берегинства стосується традиційного світосприйняття, у якому, як відомо, жінці-воїну місця немає.

Можливо, останнім відголоском стереотипного сприйняття жінки в армії став скандал із висловлюваннями колишнього радника офісу президента О. Арестовича, який категорично наполягав на непридатності жінок до армійської служби і їхній зайвості на лінії бойового зіткнення.

А між тим, на початок 2024 р. в армії України працювало і служило 62 тисячі жінок. На середину 2024 р., за даними Укрінформ [20], їх чисельність зросла до 67 тисяч осіб. Із них жінок-військовослужбовиць понад 47 тисяч. На кінець 2023 р. більше 4 тисяч перебували на лінії прямого зіткнення з ворогом, тобто, на нулі. Фактично, ця цифра зберігається і на сьогодні. Статус учасниці бойових дій мають вже 13 487 жінок. 7,7 тисяч обіймали офіцерські посади. «Чисельність жінок у Збройних Силах України продовжує збільшуватися. Станом на січень 2024 року в українській армії служать 45 587 військовослужбовиць. Це на 2 108 військову більше ніж у жовтні 2023 року» [13]. Перша леді України Олена Зеленська так описала цю реальність: «Ми разом точно пишемо нову роль жінкам». Таке жіноче лідерство українського жіноцтва «здобує сльозами і кров'ю» [15].

Заступниця міністра оборони Наталія Калмикова повідомила у червні 2024 р. про те, що кількість жінок в українській армії постійно зростає, «...сьогодні жінки все частіше обирають в армії професії, які не вважаються жіночими за замовчуванням. Вони виявляють бажання стріляти, керувати артилерійськими установками, дронами, тощо» [21].

А радниця командувача Сухопутних військ ЗСУ Оксана Григор'єва відзначила, що сьогодні українські жінки можуть і навчатись, і служити в усіх родах військ Збройних Сил України [7]. На законодавчому рівні для жінок у ЗСУ зараз доступні усі бойові посади та спеціальності.

Спеціальна представниця генерального секретаря НАТО у справах жінок, миру і безпеки Ірен Фелін зазначала під час візиту до Києва, що «...Україна перебуває в унікальній ситуації, тому що у ЗСУ несе службу величезна кількість жінок» [12].

Висвітлення гендерної проблематики ЗСУ в українських ЗМІ сприяє розширенню поінформованості жіноцтва щодо власних можливостей у війську. Це, безумовно, сприяє популяризації серед населення ідеї залучення українського жіноцтва до захисту Батьківщини. Вочевидь, українській спільноті доведеться в майбутньому вирішити питання з обов'язковою/необов'язковою службою жіноцтва в армії України.

Більшість українських засобів масової інформації вміщують сьогодні абсолютно позитивні матеріали про жінок-бійниць та військовослужбовиць. Закінчилися дискусії щодо потрібності жіноцтва в ЗСУ. Так, наприклад, сайт Інформаційного агентства «Ар-

міяInform» вмістив декілька матеріалів про жінок-військовослужбовиць, у яких вони показані виключно у позитивному ключі. Зокрема, в одному з матеріалів йдеться про хіти музикантів «Холодноярської» бригади, серед яких виділяється пісня «ЗСУ дівчата» [8]. У цьому хіті йдеться про те, що українські найкращі дівчата носять піксель, вони змінили звичне взуття на підборах на берці, одяг та помаду – на однострій і стали на захист України. І саме ці дівчата найкращі та найпривабливіші [8].

Висновки. Сьогодні, можна стверджувати, що українські жінки «відвоювали» своє право нарівні з чоловіками зі зброєю в руках захищати Батьківщину. Обговорення проблеми «жінка-військо» перейшло у практичну площину: необхідності остаточного подолання гендерних стереотипів в армії і механізмів, які б допомагали прискорити цей процес як в ЗСУ, так і в суспільстві; подолання «скляної стелі» для жінок в армії [6], зокрема, для українських офіцerek; боротьба з проявами сексизму щодо жінки-військовослужбовиці; умови перебування жінок в ЗСУ; мобілізаційні перспективи українського жіноцтва тощо, аж до такого важливого питання, як форма військовичок, розроблена саме для жінки-бійця.

Також варто наголосити на абсолютно позитивному ставленні в українському соціумі до Захисниць, яке склалося саме в період повномасштабного вторгнення росії на територію України. Зрештою, українська жінка-воїн довела свою здатність разом із чоловіками захищати власну Батьківщину, її свободу і незалежність.

1. Богуш Л. А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71), № 4, Ч. 3, 2021. С. 291–295.
2. Газізова Олена. «Криваві рожі». Життя і творчість Людмили Фої – легенди українського визвольного руху. *Українознавчий альманах*, №33. 2023. С.18–23.
3. Грабовська Ірина. Досвід становлення суспільства паритетної демократії в сучасній Україні: досягнення, проблеми, перспективи. URL: http://gender.org.ua/images/lib/tezy_ternopil_2011.pdf#page=26
4. Грабовська І. Жіноче «обличчя» війни України проти російського агресора. *Українознавчий альманах*, №30, 2022. С. 29–35.
5. Грабовська І., Цюрупа М. Військова еліта України: шлях українського жіноцтва до лідерства. *Українська еліта у другій половині XIX – на початку XXI століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми* / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Кн. 1. Львів, 2023. С. 528–535.

6. Жінки на війні: як долати «скляну стелю». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhinky-na-viyini-henderna-rivnist/32853881.html>
7. Жінки можуть служити в усіх родах військ ЗСУ – радниця командувача Сухопутних військ. *Українформ*. 07.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua>
8. «ЗСУ дівчата» та «Герой — Херсон»: як військові музиканти творять імідж бригади «Холодний Яр». URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/19/zsu-divchata-ta-geroj-herson-yak-vijskovi-muzykanty-tvoryat-imidzh-brygady-holodnyj-yar/>
9. Ірина Сисак. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html>
10. Кірюхіна, Хомяк О.В. Історичні подвиги жінок із України у війнах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 34 (73), № 1. 2023. С. 62–68.
11. Личковська М.Р. Причини та наслідки збільшення кількості жінок в армії у воєнний чи мирний час (економічний аналіз). *Економічна теорія та історія економічної думки*. Випуск 12, 2017. С. 26–31.
12. Міноборони і НАТО домовилися про співпрацю в розширенні можливостей жінок у ЗСУ. *Українформ*. 06.03.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua>
13. Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. URL: <https://suspijne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostaе-cislo-zinok-u-zsu/#:~:text=13%20487%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81,%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4%2062%20%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%D1%96>
14. Проноза І.І. Засоби масової інформації і комунікації в інформаційній війні як сучасна політична практика. *Науковий журнал «Політикус»*. Випуск 3. 2020. С. 65–69.
15. Сьомий Український Жіночий Конгрес. *Телеканал Рада*. Київ. 22-23 листопада 2023 рік. URL: https://www.youtube.com/watch?v=cqw0f_Lvw4E
16. Сорочук Людмила. Героїзм жінок ОУН та УПА як приклад у формуванні національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. *Українознавство*. № 4(89) (2023). С. 119–126. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/issue/view/17332>
17. Стребкова Ю., Чжань На. Аналіз візуальних образів жінок-військових у китайських та українських інтернет-виданнях 2020–початку 2022 років. *Українознавчий альманах*. Випуск 30. 2022. С. 114–119.
18. Стребкова Ю. Дегуманізація жінок у методичних виданнях російських ідеологів. *Українознавчий альманах*. Випуск 32. 2023. С. 29–35.
19. Талько Т., Власова О. Жінка у національно-визвольних змаганнях українського народу: трагедія мимовільної зради. *Українознавчий альманах*. Випуск 32. 2023. С. 36–43.
20. Тарас Кремень. Закон «Про медіа» – вагомий крок у захисті українськомовного інформаційного простору. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3689861-zakon-pro-media-vagomij-krok-u-zahisti-ukrainskomovnoho-informacijnogo-prostoru.html>
21. У Міноборони розповіли, скільки жінок наразі служать в ЗСУ. 09.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua>

References

1. Bohush L. A. (2021). *Rol zasobiv masovoi informatsii u vysvitlenni zbroinykh konfliktiv u sviti: teoretychnyi pidkhdid* [The role of mass media in covering armed conflicts in the world: a theoretical approach]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*. Tom 32 (71), № 4, Ch. 3. Pp. 291–295. (in Ukrainian).
2. Hazizova Olena. (2023). «Kryvavi rozhi». *Zhyttia i tvorchist Liudmyly Foi – lehendy ukrainskoho vyzvolnoho rukhu* ["Bloody faces". The life and work of Ludmila Foya are legends of the Ukrainian liberation movement]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, №33. 2023. Pp.18–23. (in Ukrainian).
3. Grabovs`ka Iry`na. *Dosvid stanovlennya suspil`stva pary`tetnoyi demokratyi v suchasnij Ukrayini: dosyagnennya, problemy`, perspekty`vy`* [The experience of the formation of a society of parity democracy in modern Ukraine: achievements, problems, prospects]. URL: http://gender.org.ua/images/lib/tezy_ternopil_2011.pdf#page=26 (in Ukrainian).
4. Grabovs`ka I. (2022). *Zhinoche «oblychchia» viiny Ukrainy proty rosiiskoho ahresora* [The female "face" of Ukraine's war against the Russian aggressor]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, №30. Pp. 29–35. (in Ukrainian).
5. Grabovs`ka I., Tsiurupa M. (2023). *Viiskova elita Ukrainy: shliakh ukrainskoho zhinotstva do liderstva* [The military elite of Ukraine: the path of Ukrainian women to leadership]. *Ukrainska elita u druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhIKhI stolittia: osoblyvosti formuvannia, transformatsiia uiavlen, intelektualnyi potentsial. Zakhidni zemli. Vybrani problemy / vid. red. Ihor Soliar, uporiad. Oleh Muravskiy, Mykhailo Romaniuk; NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha*. Kn. 1. Lviv. Pp. 528–535. (in Ukrainian).
6. *Zhinky na viini: yak dolaty «sklianu steliu»* [Women at war: how to overcome the "glass ceiling"]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhinky-na-viyini-henderna-rivnist/32853881.html> (in Ukrainian).
7. *Zhinky mozhut sluzhyty v usikh rodakh viisk ZSU – radnytsia komanduvacha Sukhoputnyk viisk* [Women can serve in all branches of the armed forces of

- the Ukrainian Armed Forces - adviser to the commander of the Ground Forces]. *Ukrinform*. 07.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua> (in Ukrainian).
8. «ZSU divchata» ta «Heroi — Kherson»: yak viiskovi muzykanty tvoriat imidzh bryhady «Kholodnyi Yar» ["ZSU girls" and "Hero - Kherson": how military musicians create the image of the "Kholodny Yar" brigade]. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/19/zsu-divchata-ta-geroj-herson-yak-vijskovi-muzykanty-tvoryat-imidzh-brygady-holodnyj-yar/> (in Ukrainian).
 9. Iryna Sysak. *Zhinky v armii, politytsi i vladi: yak zminylasia henderna sytuatsiia v Ukraini* [Women in the army, politics and power: how the gender situation has changed in Ukraine]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html> (in Ukrainian).
 10. Kiriukhina, Khomiak O.V. (2023). *Istorychni podvyhy zhinok iz Ukrainy u viinakh* [Historical exploits of women from Ukraine in wars]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Istorychni nauky*. Tom 34 (73), № 1. Pp. 62–68. (in Ukrainian).
 11. Lychkovska M.R. (2017). *Prychyny ta naslidky zbilshennia kilkosti zhinok v armii u voiennyi chy myrnyi chas (ekonomichniy analiz)* [Causes and consequences of increasing the number of women in the army in wartime or peacetime (economic analysis)]. *Ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoi dumky*. Vypusk 12. Pp. 26–31. (in Ukrainian).
 12. *Minoborony i NATO domovylysia pro spivpratsiu v rozshyrenni mozhyvostei zhinok u ZSU* [The Ministry of Defense and NATO agreed on cooperation in expanding the opportunities of women in the Armed Forces]. *Ukrinform*. 06.03.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua> (in Ukrainian).
 13. *Ponad 45 tysiach viiskovosluzhbovyts. V Ukraini zrostaie chyslo zhinok u ZSU* [More than 45 thousand female military personnel. In Ukraine, the number of women in the Armed Forces is increasing]. URL: <https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzhbovic-v-ukraini-zrostaie-cislo-zhinok-u-zsu/#:~:text=13%20487%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81,%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4%2062%20%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%D1%96> (in Ukrainian).
 14. Pronoza I.I. (2020). *Zasoby masovoi informatsii i komunikatsii v informatsiini viini yak suchasna politychna praktyka* [Mass media and communication in the information war as a modern political practice]. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*. Vypusk 3. Pp. 65–69. (in Ukrainian).
 15. *Somyi Ukrainskyi Zhinochyi Konhres* [Seventh Ukrainian Women's Congress]. *Telekanal Rada*. Kyiv. 22-23 lystopada 2023 rik. URL: https://www.youtube.com/watch?v=cqw0f_Lvw4E (in Ukrainian).
 16. Sorochuk Liudmyla (2023). *Heroizm zhinok OUN ta UPA yak pryklad u formuvanni natsionalno-patriotychnoho vykhovannia pidrostaiuchoho pokolinnia* [The heroism of the women of the OUN and the UPA as an example in the formation of national-patriotic education of the younger generation]. *Ukrainoznavstvo*. № 4(89). Pp. 119–126. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/issue/view/17332> (in Ukrainian).
 17. Strebkova Yu., Chzhan Na. (2022). *Analiz vizualnykh obraziv zhinok-viiskovykh u kytaiskykh ta ukrainskykh internet-vydanniakh 2020–pochatku 2022 rokiv. Ukrainoznavchyi almanakh* [Analysis of visual images of military women in Chinese and Ukrainian online publications from 2020 to the beginning of 2022]. Vypusk 30. Pp. 114–119. (in Ukrainian).
 18. Strebkova Yu. (2023). *Dehumanizatsiia zhinok u metodychnykh vydanniakh rosiiskykh ideolohiv. Ukrainoznavchyi almanakh* [Dehumanization of women in methodological publications of Russian ideologues]. Vypusk 32. Pp. 29–35. (in Ukrainian).
 19. Talko T., Vlasova O. (2023). *Zhinka u natsionalno-vyzvolnykh zmahanniakh ukrainskoho narodu: trahediia mymovilnoi zrady* [A woman in the national liberation struggle of the Ukrainian people: the tragedy of involuntary betrayal]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 32. Pp. 36–43. (in Ukrainian).
 20. Taras Kremin. *Zakon «Pro media» - vahomyi krok u zakhysti ukrainskomovnoho informatsiinoho prostoru* [The Law "On Media" is an important step in the protection of the Ukrainian-language information space]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3689861-zakon-pro-media-vagomij-krok-u-zahisti-ukrainskomovnogo-informacijnogo-prostoru.html> (in Ukrainian).
 21. *U Minoborony rozpovily, skilky zhinok narazi sluzhat v ZSU* [The Ministry of Defense said how many women currently serve in the Armed Forces]. 09.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua> (in Ukrainian).